

Egyetemi és főiskolai hallgatók olvasásszociológiai vizsgálata három felsőoktatási intézményben

Az olvasásszociológia a társadalomtudományi vizsgálódásokban méltatlanul – ám talán nem indokolatlanul – háttérbe szorult napjainkban, nyilvánvalóan azzal a folyamattal összefüggésben, hogy a szabadidős tevékenységek sorában egyre csökken az olvasás népszerűsége. Sajnálatos, hogy a kutatói érdeklődés elfordult a kérdéstől, pedig a mögöttünk hagyott évtizedekben számtalan érdekes kutatási eredmény született a témával kapcsolatban. Ha figyelmünket kizárólag az olvasási szokásokra összpontosítjuk – s eltekintünk az irodalomszociológia által feltérképezett területektől –, azt láthatjuk, hogy ezekhez a legváltozatosabb irányokból közelítettek a vizsgálatok. Készültek felmérések a különféle társadalmi csoportok könyvhasználati és könyvtár-látogatási jellemzőiről, az egyes háztartásokban található könyvek számáról és a lakások olvasásra való alkalmasságáról, az olvasás és más művelődési tevékenységek, illetve egyéb, az írásbeliséggel kapcsolatba hozható tényezők összefüggéseiről, és sikeres kísérletek történtek például az olvasó ízlés dimenzióinak, valamint az olvasás és a nemzeti identitás kapcsolatának feltérképezésére is. Ezek azonban csupán sebtében összegyűjtött, s kiragadott példák az olvasásszociológia tanulmányokkal és kötetekkel dokumentált, rendkívül színes múltjából. Beszéljünk azonban inkább néhány szóban a jelenéről. A közelmúlt eseményeinek ismeretében úgy tetszik, hogy az olvasás – vagy sajnos még inkább a nem-olvasás – újra a szakmai érdeklődés középpontjába került. A Nagy Könyv mozgalom például játékos formában próbálta meg közelebb hozni egymáshoz a műveket s azok remélt közönségét. A nyár végén Magyarországon megrendezésre kerülő nemzetközi olvasáskonferencia pedig lehetőséget biztosít arra, hogy az olvasás ügye tudományos közegben is megvitatásra kerüljön, s ennek kapcsán nagyobb visszhangot kapjanak a hazai problémák.

Ahogy fentebb utaltunk rá: az olvasási szokások vizsgálatára több ötletes módszertani megoldás is született már, ám az ezek eredményeit ismertető tanulmányok között még mindig szép számmal akadnak olyan írások, melyek a férfiak és a nők között megfigyelhető különbségekre összpontosítják figyelmüket. Ennek oka abban a számszerű adatokkal is alátámasztható tényben keresendő, hogy a két nem között valóban igen jelentős eltérések mutatkoznak e – napjainkban egyébként is egyre inkább hanyagolt – kulturális tevékenység különféle dimenzióiban. Figyelmünket jelen írásunkban tehát elsődlegesen az olvasási és könyvtárhasználati szokások nemenkénti különbségeire irányítjuk majd. Emellett – egy újabb területet kívánván mutatni az olvasásszociológiai vizsgálódások számára – elemzésünkbe bevonjuk az internet művelődési célú felhasználásának mutatóit is.

Ebben a tanulmányban a Debreceni Egyetem Neveléstudományi Tanszékén alakult Regionális Egyetem Kutatócsoport¹ 2005 májusában végzett adatfelvétele nyomán született adatbázist fogjuk vallatóra az olvasásszociológia szempontjai alapján.² Kutatásunk a Debreceni Egyetem egyetemi és főiskolai karainak,³ a Nyíregyházi Főiskolának, vala-

1 A Regionális Egyetem kutatást az NKFP (5/0060/2002) támogatja. Elemzésünk az adatbázis 2005 őszi lezárt változata alapján készült.

2 Köszönettel tartozunk Gereben Ferencnek nagylelkű segítségéért, mellyel legutóbbi olvasásszociológiai vizsgálatának kérdőívét a rendelkezésünkre bocsátotta.

3 Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar, Mezőgazdaságtudományi Kar, Állam- és Jogtudományi Kar, Általános Orvostudományi Kar, Bölcsészettudományi Kar, Egészségügyi Főiskolai Kar, Hajdúböszörményi Pedagógiai Főiskolai Kar, Debreceni Egyetem Konzervatóriuma, Közgazdaságtudományi Kar, Műszaki Főiskolai Kar, Természettudományi Kar.

mint a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Főiskolának a diplomaszerezést megelőző tanévében járó hallgatóira fókuszált. Elemzésünk tehát – a tárgyául választott 885 fős minta révén – egy speciális csoport: a felsőfokú tanulmányaikat folytató diákok olvasási jellemzőibe enged majd bepillantást. Bár ezek sohasem függetlenek a teljes művelődési tevékenységrendszer más elemeitől, úgy véljük, hogy különösen fontos megismernünk a – megszokott kifejezéssel élve – jövő értelmiségének tekinthető fiatalok könyvhasználati szokásait, hiszen az olvasás művelőinek lassan fogyatkozó táborában ők lehetnek azok, akik megőrzik a nyomtatott kultúra presztízsét, és adott esetben gyarapítják annak anyagát, illetve akik szerepet vállalnak az elektronikus kultúra igényessé formálásában.

Hipotézisek

Korábbi vizsgálatok eredményei szerint a nők az olvasás mennyiségi és minőségi dimenzióiban is jobb mutatókkal rendelkeznek férfitársaiknál. *Kegyessé* tanulmányában arra mutat rá, hogy az általános iskolás korú lányok rendszerint több könyvvel rendelkeznek, gyakrabban járnak könyvtárba, és s egy-egy tanulmányi évben több könyvet olvasnak el, mint a fiúk.⁴ Több kutató is felhívja a figyelmet arra, hogy az *olvasási motivációk* és az *olvasás gyakorisága* terén is éles különbség figyelhető meg a két nem között, annak köszönhetően, hogy számukra más nem csupán az olvasmányok értéke, hanem azok szerepe is.⁵ Míg például a könyvolvasás manapság inkább nőies tevékenység, azaz a rendszeres könyvolvasók között nagyobb arányban találunk nőket, addig a férfiak – akik elsősorban ismeretszerzés céljából olvasnak – szívesebben forgatnak valamilyen sajtóterméket. Az egyáltalán nem olvasók táborában is nagyobb a férfiak, mint a nők aránya. Végezetül az *olvasmány szerkezet* vonatkozásában is kirajzolódnak eltérések a két nem között: egyfelől alapvetően inkább a nőkre jellemző a szépirodalom olvasása, másfelől a férfiak és nők olvasmányválasztásaiban is megfigyelhetőek tendenciózus különbségek – akár az irodalmi alkotások műfaji kategóriáit, akár hatásstruktúrájukat, akár az olvasmányokból kirajzolódó élményalakzatokat vesszük górcső alá.

A szakirodalmi háttér által felvetett szempontok alapján egyrészt tehát azt feltételeztük, hogy a lányok nagyobb saját könyvtárral rendelkeznek, gyakrabban járnak könyvtárba, s általában gyakrabban is olvasnak, mint férfi hallgatótársaik. Az olvasási gyakoriság kérdését részletesebben is megvizsgáltuk: hipotéziseink szerint a szépirodalom olvasásának terén a lányoké az elsőbbség, azonban a szakirodalom olvasásában nem feltételeztünk szignifikáns eltérést a két nem között. Az olvasmányválasztás irányában haladva tovább beemeltük elemzésünkbe az újságolvasási szokásokat is, s a korábbi kutatási eredményekből kiindulva úgy véltük, hogy e téren férfiak lesznek aktívabbak, azaz ők veszik majd kezükbe gyakrabban a különféle sajtótermékeket. Az adatbázisunk végezetül lehetőséget adott annak vizsgálatára is, hogy élnek-e a hallgatók a világháló által kínált olvasási lehetőségekkel. Hipotézisünk szerint – noha a fiúkra jellemzőbb az aktívabb internet-használat – a nemek között a hagyományos olvasmányformák terén megfigyelt különbségek az elektronikus kínálat esetében is érvényesülnek, vagyis a lányok nagyobb arányban olvasnak majd szépirodalmat, a fiúk pedig sajtótermékeket az interneten.

4 Kegyessé Szekeres Erika (2001) A fiúk és a lányok eltérő olvasási szokásairól. *Iskolakultúra* No. 5. 31–37. o.

5 Schlemmer Éva (2002) Nemi szerepek és olvasási szokások. *Valóság* No. 12. 19–37. o., H. Sas Judit (1982)

Az olvasást befolyásoló tényezőkről. In: Hajdú Ráfnis Péter & Kamarás István (eds) *Az olvasás anatómiája – szociológiai tanulmányok*. Budapest, Gondolat Könyvkiadó. 47–82. o.

Általános jellemzők és a két nem közötti alapvető eltérések

Tanulmányunk indításaként tekintsünk át néhány, a hallgatók olvasási szokásaival kapcsolatos alapegyszámot! A megkérdezett 885 diák 93,8%-a felelt igennel a „Szoktál-e olvasni?” kérdésre, ám mindössze 29,3%-uk vallotta azt, hogy ez számára gyakran végzett tevékenység. Rákérdeztünk a saját könyvtár nagyságára is, s eredményeink szerint a hallgatók jelentős részének: 49,3 százalékának 21–100 kötet van a tulajdonában; ennél nagyobb otthoni könyvgyűjteménnyel csak kevesen rendelkeztek. E viszonylag kis számért feltehetően az egyetemisták-főiskolások számára megfizethetetlenül magas könyvárak okolhatóak, s esetleg az, hogy a hallgatók félévente olyan összegű tankönyvtámogatást kapnak, amely esetenként talán egyetlen szakkönyv megvásárlására, ha elegendő. Feltételezésünket alátámasztják a könyvesboltba járás gyakoriságának adatai: a teljes minta 42,1 százaléka havonta egyszer fordul meg könyvüzletben, s a megkérdezettek 35,7%-a még ennél is ritkábban. A könyvtár-látogatási szokások ennél valamelyest kedvezőbb képet mutatnak: hetente egyszer vagy többször a minta 37,4%-a, havonta egyszer 28,4%-a megy könyvtárba; elgondolkodtató azonban, hogy a diákok egyötöde (21,6%-a) még havi gyakorisággal sem jut el oda. Ennek okait kutatva megvizsgáltuk, hogy milyen összefüggésben áll a saját könyvtár nagysága a könyvtárba járás gyakoriságával. Feltételezhető volt ugyanis, hogy sokan inkább megvásárolják a szükséges könyveket, s saját tulajdonú könyveik számát gyarapítják, ezért nem veszik igénybe a könyvkölcsönzési szolgáltatásokat. Eredményeink azonban ennek ellenkezőjéről tanúszkodtak.

1. táblázat: A könyvtárba járás és a saját könyvtár nagyságának összefüggései a teljes mintában (%)

Könyvtárlátogatás gyakorisága	0–20 kötet	21–100 kötet	101–300 kötet	301 kötet felett
Naponta	3,6	6,5	9,8	11,8
Hetente többször	13,2	19,8	21,7	23,5
Hetente egyszer	14,4	19,1	24,4	19,1
Havonta	32,3	30,5	25,5	20,6
Ritkábban/soha	36,5	24,2	18,5	25,0
Érvényes válaszok száma (100%)	167	430	184	68

Amint az 1. táblázatból láthatjuk, a hallgatók könyveinek számával arányosan növekszik a könyvtárlátogatás gyakorisága is, azaz éppen azok jártak ritkábban könyvtárba, akik elenyészően kevés könyvvel rendelkeztek. S fordítva: mintánkban a legtöbb könyvet birtoklók fordultak meg a többiekhez képest legnagyobb arányban napi vagy heti többszöri gyakorisággal valamelyik egyetemi vagy városi könyvtárban.

Az egyén könyveinek száma, a könyvtárba járás, illetve az olvasás gyakorisága tulajdonképpen olyan alapvető olvasásszociológiai mutatóknak tekinthetők, amelyek önmagukban is hangsúlyos különbségekre világíthatnak rá az összehasonlított csoportok – esetünkben a férfi és női hallgatók – olvasási szokásaiban. Ahogyan a hipotéziseink ismertetése során már utaltunk rá, mindhárom változó esetében a lányok előnyösebb helyzetére számítottunk. Amint 2. táblázatunkban látható, a saját könyvtár nagyságának tekintetében feltevésünk csak részben igazolódott be.

Bár a fiúk között nagyobb arányban találunk olyanokat, akik csupán elenyészően kevés számú könyvvel rendelkeznek, a másik oldalon: az 500 könyvnél többet „birtoklók” táborában is nagyobb arányban képviseltetik magukat. Ha azonban összevonnuk a két legfelső kategóriát – ezt a lépést egyébként az e kategóriákra jutó kis elemszám miatt

célszerű is megtennünk – azt találjuk, hogy összességében a lányok tulajdonában valóban több könyv van.⁶ A könyvtárlátogatás gyakoriságának esetében még szembeötlőbbek a két nem közötti különbségek (3. táblázat).

2. táblázat: A könyvek száma nemenként (%)

Könyvek száma (darab)	Fíú	Lány
0-20	28,1	15,5
21-100	46,3	52,9
101-300	18,9	22,9
301-500	1,4	5,6
500 felett	5,3	3,0
Érvényes válaszok száma (100%)	285	567

3. táblázat: A könyvtárba járás gyakorisága nemenként (%)

Könyvtárba járás gyakorisága	Fíú	Lány
Naponta	6,2	7,7
Hetente többször	14,1	21,4
Hetente egyszer	15,9	21,2
Havonta egyszer	24,5	31,0
Ritkábban	32,8	16,6
Soha	6,6	2,1
Érvényes válaszok száma (100%)	290	571

Eredményeink azt mutatják, hogy a férfighallgatóknak csaknem 40 százaléka még havi gyakorisággal sem jár könyvtárba, sőt körükben nagyobb azok aránya, akik saját bevallásuk szerint sohasem fordulnak meg ott. Ezzel szemben a lányoknak majdnem egyharmada havonta legalább egyszer elmegy a könyvtárba, ám 40 százalékuk esetében ez heti rendszerességgel végzett tevékenység. Sajnos a hallgatók könyvtárhasználati szokásairól nem rendelkezünk bővebb adatokkal. Érdekes és fontos lenne részleteiben is ismernünk, hogy milyen könyvtári szolgáltatásokat vesznek igénybe, mely könyvtárakat látogatják, s mit is értenek pontosan „könyvtárba járás” alatt.⁷ Mindamellet úgy gondoljuk, hogy bizonyos alapvető tendenciák érzékeltetésére a fenti eredmények is alkalmasak, s mindenképpen árnyaltabbá teszik azt a képet, melyet a férfi és női hallgatók kulturális tevékenységének különbségeiről az olvasásszociológia eszközeivel kívánunk megrajzolni.

Térjünk át ezek után a diákok olvasási szokásainak vizsgálatára, s vegyük elsőként szemügyre, hogy valóban gyakrabban olvasnak-e a lányok, mint a fiúk! Adatbázisunk tanúsága szerint igen (4. tábla).

Általánosságban elmondható, hogy a férfiak között nagyobb azok aránya, akik nem, vagy csak nagyon ritkán olvasnak; továbbá amíg a férfiaknak megközelítőleg negyede vallotta magáról, hogy gyakran olvas, addig a nőknek egyharmada – azaz nagyobb arányban találunk körükben aktív olvasókat. Szignifikáns különbség volt a két nem között a megkérdezést megelőző egy évben elolvasott könyvek számának tekintetében is: a fiúk átlagosan 11,37 könyvet, a lányok pedig 16,77 könyvet említettek.

⁶ A különbségek lehetséges okaival – a terjedelmi kötöttségek miatt – e tanulmány keretei között nem kívánunk részletesebben foglalkozni.

⁷ E kérdésre a későbbiekben egy érdekes adat erejéig még visszatérünk.

4. táblázat: Az olvasás gyakorisága nemenként (%)

Olvasás gyakorisága	Fiú	Lány
Nem	7,2	3,3
Nagyon ritkán	24,8	17,2
Időnként	43,4	46,8
Gyakran	24,5	32,7
Érvényes válaszok száma (100%)	290	575

Az olvasmányszerkezet különbségei

Az eddigiekben láthattuk, hogy néhány alapvető olvasásszociológiai dimenzióban statisztikailag is alátámasztható különbségek vannak a férfi és női hallgatók között, azaz első hipotéziseink igazolást nyertek. Haladjunk tovább vizsgálódásainkban a diákok által preferált olvasmánytípusok mentén, és ellenőrizzük azon feltételezésünket, mely szerint a lányok gyakrabban olvasnak szépirodalmat, ám a szakirodalom-olvasás gyakoriságában nincs szignifikáns különbség a két nem között.

5. táblázat: A szépirodalom-olvasás gyakorisága nemenként (%)

Szépirodalom olvasásának gyakorisága	Fiú	Lány
Naponta	4,2	7,1
Hetente többször	10,6	15,3
Hetente	8,1	9,3
Havonta többször	11,3	13,6
Havonta	14,1	22,6
Évente	17,6	15,5
Nem végzi	34,2	16,6
Érvényes válaszok száma (100%)	284	567

Az 5. táblázat azt mutatja, hogy a lányok valóban nagyobb arányban képviseltetik magukat azokban a kategóriákban, melyek gyakoribb könyvhasználatról vallanak, tehát nagyobb körökben azok aránya, akik gyakran, vagy viszonylag gyakran szépirodalmi alkotást is vesznek a kezükbe.⁸ A fiúk sajnos csak a szépirodalmat nem olvasók között tettek szert jelentős „előnyre”: több mint egyharmaduk sorolható ebbe a kategóriába. Hipotézisünk második fele is igazolást nyert azonban: eszerint a szakirodalom-olvasásának gyakoriságában nem találtunk statisztikailag is alátámasztott különbséget a két nem között ($\text{sig}=0,094$).

Tanulmányunk elején már utaltunk arra, hogy korábbi kutatások a férfiak és nők olvasmányválasztásainak különbségeit a két nem eltérő érdeklődésére vezették vissza: ezek szerint a nők inkább érzelmi feltöltődésre vágynak, a férfiaknál azonban az ismeretszerzés igénye dominál. Ennek megfelelően az előbbieket inkább a szépirodalom – s zömében a regények – felé fordulnak, az utóbbiak pedig a folyóiratok olvasását preferálják. Saját eredményeink csak kis mértékben támasztották alá ezt az elképzelést.

⁸ A diákok olvasmányainak műfaji besorolására, és ennek vizsgálatára a korábban már említett okokból e tanulmányban nem vállalkozunk.

6. táblázat: A hetilap-olvasás gyakorisága nemenként (%)

Hetilap-olvasás gyakorisága	Fiú	Lány
Nem	15,9	9,1
Nagyon ritkán	14,1	12,3
Időnként	35,7	44,0
Rendszeresen	34,3	34,6
Érvényes válaszok száma (100%)	283	563

Míg a napilapok olvasásának gyakoriságában nem volt szignifikáns különbség a két nem között ($\text{sig}=0,08$), addig láthatjuk, hogy a hetilapok esetében épp a lányok között talá-lunk nagyobb arányban olyan hallgatókat, akik időnként vagy rendszeresen olvassák eze-ket (6. táblázat).

7. táblázat: A havilap-olvasás gyakorisága nemenként (%)

Havilap-olvasás gyakorisága	Fiú	Lány
Nem	15,9	13,2
Nagyon ritkán	19,1	19,9
Időnként	31,4	42,2
Rendszeresen	33,6	24,7
Érvényes válaszok száma (100%)	283	562

Úgy tűnik tehát, hogy mintánkban – az utolsó előtti tanévüket végző egyetemi és főisko-lai hallgatók körében – a lányok a folyóiratok olvasása terén is kedvezőbb mutatókkal ren-delkeztek. Ezt a képet csak némileg árnyalja, hogy a férfit hallgatók között nagyobb arány-ban voltak a havilapokat rendszeresen olvasók⁹ (7. táblázat). A lányoknak a művelődés két fontos terepe: az olvasás és a közéleti tájékozódás terén kifejtett nagyobb aktivitásával kapcsolatban megfogalmazott hipotéziseink tehát e pontig igazolást nyertek.

Internet-használat és olvasás

Az internet már történetének kezdeteitől a kutatói, tudományos munka egyik hasznos és rendszeresen használt felülete volt. Nem véletlen egy olyan médiumnak a tudományos életben betöltött központi szerepe, amely valós idejű és tartamú információk közlésére és eljuttatására képes korábban elképzelhetetlen távolságokba az időzónák szabta korlátok áthágásával. Azért fontos az internet kommunikációs és információs jelentőségét hang-súlyozni a felsőoktatásban, mert mára megszűnni látszik és értelmét veszti a tudomá-nyos elszigetelődés problémája. Akár kutatómunkáról, akár oktatásról legyen szó: a közös munka, vagy a munka eredményének megoszthatósága és felhasználhatósága képes elő-remozdítani a tudomány bármely szegmensét. Adódik a kérdés, hogy hogyan hat mind-ez magára a felsőoktatás alanyára: a hallgatóra. Napjainkra az internet és a számítógép szocializációs eszközzé vált. Amennyiben a család az elsődleges, s az iskola a másodlagos

⁹ Az újságolvasás terén mutatkozó különbségek értékelésekor fontos felhívunk a figyelmet arra, hogy eb-ben az elemzésben nem törekedtünk az olvasott sajtótermékek csoportosítására. Hazai kutatások egyéb-ként is arra mutattak rá, hogy a médiafogyasztási szokások átalakulásával a bulvárlapok népszerűsége „felzárkózott” az országos napilapoké mellé – Gulyás Ágnes (2000) *Bulvárlapok a rendszerváltás utáni Magyarországon. Médiaakutató* No. 1. 18–31. o. –, így valószínűsíthetjük, hogy a mintánkba került hallga-tók egy bizonyos része is e laptípust kedveli elsősorban.

szocializációs szintér, úgy az információs társadalmat tekinthetjük a harmadik szocializációs közegnek, amelynek nagy előnye, – különösen a mostani fiatalok számára – hogy míg az iskola csak tanulóveink alatt közvetít mintákat és értékeket, addig az információs társadalom a családhoz hasonlóan egy életfogytig tartó formálódást biztosít. Mindez alátámasztja az internet oktatási célú felhasználásának sürgető igényét Magyarországon is. Szaklapok, szakmai cikkek könnyebben, gyorsabban és olcsóbban hozzáférhetőek az összekapcsolódó egyetemi hálózatoknak köszönhetően.

A fentiekből következően azt vártunk, hogy az általunk vizsgált felsőoktatási intézmények hallgatóinak körében gyakori lesz az internet szakmai célú használata, s ezt alá is támasztotta a vizsgálódásunk. A hallgatók megközelítőleg 84,6%-a jutott szakmai ismeretekhez netes felületeken keresztül, míg – e tevékenység gyakoriságától eltekintve – 75 százaléku említette, hogy szokott szakirodalmat olvasni. Megvizsgáltuk ezek után azt is, hogy fenn áll-e valamilyen összefüggés a szakirodalom olvasásának hagyományos és viszonylag új keletű formái között, és statisztikailag is igazolt együttjárást figyeltünk meg a kétféle tevékenység között (8. táblázat).

8. táblázat: A szakirodalom-olvasás hagyományos és új formáinak összefüggései a teljes mintában (%)

		Szakirodalom-olvasás gyakorisága			
		Nem	Naponta/ hetente többször	Hetente/ havonta többször	Havonta/ évente
Szakirodalom-olvasás gyakorisága az interneten	Soha	43,5	6,4	8,8	20,1
	Néha	37,7	35,3	50,0	57,0
	Gyakran	14,5	58,3	41,2	22,8
Érvényes válaszok száma (100%)		69	343	284	149

Táblázatunk adatai azt mutatják, hogy a legnagyobb arányban éppen azok olvastak gyakran szakirodalmat az interneten, akik egyébként is napi vagy heti többszöri gyakorisággal végezték ezt a tevékenységet. Ugyancsak látható, hogy a szakmai kérdések iránt nem érdeklődők az interneten sem kerestek tanulmányaikkal kapcsolatos munkák után.

Bár az internet-használók tábora dinamikusan nő hazánkban, elsődlegesen üzleti, kommunikációs és szakmai célú felhasználásról beszélhetünk. A szépirodalmi élmények gazdagítása, az általános műveltség ezen szegmensének megszerzése úgy tűnik, továbbra is a Gutenberg-galaxis hatáskörébe tartozik. A könyvek varázsa még napjainkban is a nyomtatott formában rejlik emellett, hogy az olvasást, mint szabadidős tevékenységet választók köre egyre szűkül. Saját eredményeink is azt mutatták, hogy a szépirodalom olvasása még nem tekinthető az internet elsődleges profiljának: a megkérdezetteknek csupán 41,3%-a használta az internetet irodalmi műveltsége gyarapítására – s ezzel szemben a teljes minta 88,9%-a olvasott valamilyen gyakorisággal szépirodalmi alkotásokat. Szeretnénk azonban felhívni a figyelmet egy érdekes tapasztalatra (9. táblázat): az irodalmi műveket nyomtatott formában nem olvasók kicsi, de mégis létező tábora az internetet használja művelődési forrásként. Miért fontos ez? Nos, úgy gondoljuk egy vonzóvá tett multimédiás szépirodalom-tár magában hordozhatja a szabadidős tevékenységként végzett olvasás újbóli megerősödésének lehetőségét. Amikor a papír-alapú könyvkultúra veszíteni látszik vonzeréből, talán egy új, kívánatos felület képes visszajára fordítani ezt a folyamatot.

9. táblázat: A szépirodalom-olvasás hagyományos és új formáinak összefüggései a teljes mintában (%)

		Szépirodalom-olvasás gyakorisága			
		Nem	Naponta/ hetente többször	Hetente/ havonta többször	Havonta/ évente
Szépirodalom-olvasás gyakorisága az interneten	Soha	80,9	36,4	47,0	59,6
	Néha	15,9	34,5	41,5	35,7
	Gyakran	3,2	29,1	11,5	4,7
Érvényes válaszok száma (100%)		189	165	183	297

Látható továbbá, hogy a szépirodalom-olvasás esetében is megismétlődik a szakirodalom kapcsán már megfigyelt tendencia: noha a szépirodalom olvasásának elsődleges terepe nem az internet, azok olvasnak ott a legnagyobb gyakorisággal irodalmi alkotásokat, akik ezt egyébként is szívesen és gyakran teszik.

Az internet legnagyobb vonzereje – a többi médiummal ellentétben –, az interaktivitásban rejlik. Nem csupán információforrás a felhasználó számára, hanem út egy újfajta szemléletmód kialakításához: a felhasználó közvetlen kapcsolatot teremthet az információval, szabadon formálhatja, alakíthatja azt, és ami a legfontosabb – reagálhat rá. Az olvasáskultúra részeként növekvő népszerűségnek örvend a sajtótermékek internetes fogyasztása is. Úgy tűnik, hogy a megkérdezettek 82,1%-a számára naprakész közéleti információkkal rendelkezni egyet jelentett az internetes sajtókövetéssel. Emellett az elektronikus hírszolgáltatás igénybevétele is szignifikáns kapcsolatban állt valamennyi hagyományos lapforma olvasási gyakoriságaival. A 10. táblázat adatainak tanúsága szerint azok olvastak a leggyakrabban internetes sajtótermékeket, akik egyébként is rendszeresen tájékozódtak a napi-, heti- és havilapokból, s az újságokat saját bevallásuk szerint nem olvasók között találtunk a legnagyobb arányban olyan hallgatókat, akik az interneten sem végeztek ilyen tevékenységet.¹⁰

10. táblázat: A folyóirat-olvasás hagyományos és új formáinak összefüggései a teljes mintában (%)

		Napilap-olvasás gyakorisága		Hetilap-olvasás gyakorisága		Havilap-olvasás gyakorisága	
		Nem	Rendszeresen	Nem	Rendszeresen	Nem	Rendszeresen
Folyóirat-olvasás gyakorisága az interneten	Soha	30,4	11,7	22,3	9,9	24,8	13,3
	Néha	37,2	37,0	42,5	42,1	40,2	42,9
	Gyakran	32,4	51,2	35,1	47,9	35,0	43,8
N (100%)		102	281	94	292	117	233

Az internet és az olvasási szokások összefüggései kapcsán végezetül megemlítenénk egy fontos tényt: a könyvtárakat látogató hallgatók többségükben rendszeres internet-fogyasztónak számítanak. Ennek egyik oka valószínűleg az oktatási intézmények könyvtárainak internet-használati lehetősége, valamint a korábban említett szakmai anyagok könnyű internetes elérése. A Magyar Információs Társadalmi Stratégia az ország felzárkózása kulcsának az információs és kommunikációs technológiák alkalmazásának kiterjesztését te-

10 Bár ez összesítésünkben nem derül ki, de a nyomtatott folyóiratokat ritkán vagy időnként forgatók olvasnak a legnagyobb arányban ugyancsak néha internetes sajtót.

kinti. Központi kiemelt programja a „Digitális kultúra az oktatásban”, amelynek stratégiai céljai között szerepel a digitális tananyagok és háttéranyagok létrehozása, ezeknek korlátozás nélküli elérhetővé tétele, valamint ezek bekerülése az oktatási programba. A felsőoktatási intézmények számára az állam hozzáférhetővé tette a HBONE gerinchálózatot, amely nagy sebességű kapcsolódást tesz lehetővé a nemzetközi tudományos kutatóhelyi rendszerekhez, adatbázisokhoz. Ezekhez a rendszerekhez pedig általában az egyetemi-főiskolai számítógépközpontok, könyvtárak biztosítják a hozzáférést.

11. táblázat: Az internet-használat és a könyvtárhasználat összefüggései (%)

		Könyvtárba járás gyakorisága				
		Naponta	Hetente többször	Hetente	Havonta	Ritkábban/soha
Internet-használat gyakorisága	Nem végzi	15,9	8,2	11,9	11,6	9,0
	Naponta	38,1	19,5	29,2	22,4	35,3
	Hetente többször	23,8	43,4	28,0	31,6	25,3
	Hetente	14,3	17,0	20,8	19,2	17,6
	Havonta/évente	7,9	11,9	10,1	15,2	12,6
Érvényes válaszok száma (100%)		63	159	168	250	221

Eredményeink valóban azt sejtetik, hogy van összefüggés a könyvtárba járás és az internet-használat gyakorisága között (11. táblázat). Érdekes, hogy azok között találjuk a legnagyobb arányban az interneten naponta vagy soha nem szörfözőket, akik naponta megfordulnak a könyvtárban – ez tovább szűkíti az olvasást kitüntetett napi tevékenységként ők tábort. Bár adataink árnyaltabbá teszik a könyvtárlátogatás hallgatói szokásával kapcsolatban kialakult képünket, s rávilágítanak arra, hogy a könyvtárakat ma már nem pusztán a könyvkölcsönzés és helyben olvasás színtereinek tekintik a diákok, fontos szem előtt tartanunk, hogy kérdésünk nem kifejezetten a könyvtárak internetes szolgáltatásainak igénybevételére vonatkozott, így adatainkból messzemenő következtetéseket nem vonhatunk le a könyvtárhasználati szokások változásaival kapcsolatban. Az otthoni internet-hozzáférés jellemzői nyilván nagymértékben befolyásolják, hogy a diákok hol tudják használni a világhálót.

A férfi és női hallgatók internetes olvasási szokásainak eltérései

Mindezek után térjünk át hipotéziseink utolsó körének vizsgálatára, melyben a világháló által kínált olvasási lehetőségek használatának nemenkénti eltéréseit feltételeztük. Úgy gondoltuk: ahhoz, hogy összefüggéseiben érthessük meg az interneten elérhető szépirodalmi alkotások és a folyóiratok webes változatainak olvasási gyakoriságait, illetve az e téren várható különbségeket, elsőként alapvető ismeretekkel kell rendelkezniük a diákok internet-használati szokásairól. Ehhez négy változó mentén hasonlítottuk össze fiúkat és a lányokat: megvizsgáltuk az e-mailezés és chat-elés gyakoriságát, valamint azt, hogy milyen időközönként szörföznek az interneten, és töltenek le onnan dolgokat (12. táblázat). Minden esetben szignifikáns különbségeket találtunk a két nem között, ez alkalommal a férfihallgatók javára: napi gyakorisággal ők végzik nagyobb arányban a felsorolt tevékenységeket, sőt hetente egyszer vagy többször is – kivételt ez alól csupán az e-mailek elolvasása jelentett, mert itt az iménti kategóriákban nagyobb volt a lányok aránya. A leg-

szembeszökőbb eltérést a chat-elés esetében találtunk: a lányok 72 százaléka egyáltalán nem használja ilyen célokra az internetet; a fiúk esetében ez az arány 54 százalék; talán nem meglepő ezek után, hogy a fiúk körében gyakoribb az elektronikus kapcsolattartásnak, ismerkedésnek ez a módja.

12. táblázat: A különféle interneten végzett tevékenységek nemenkénti gyakorisága (%)

		Fiú	Lány
Interneten szörfözés gyakorisága	Naponta	42,4	20,5
	Nem végzi	8,3	11,8
	Érvényes válaszok száma (100%)	288	570
Internetről letöltés gyakorisága	Naponta	30,5	6,1
	Nem végzi	6,9	19,2
	Érvényes válaszok száma (100%)	288	572
E-mailezés gyakorisága	Naponta	34,6	20,9
	Nem végzi	9,9	12,2
	Érvényes válaszok száma (100%)	292	565
Chat-elés gyakorisága	Naponta	9,1	3,3
	Nem végzi	54,0	72,0
	Érvényes válaszok száma (100%)	287	569

Olvasásszociológiai problémafelvetésünkhöz visszakanyarodva ezt követően azt vizsgáltuk meg, hogy a gyakorisági mutatók terén – az előbbieik ellenére – érvényesülnek-e a nemek között a hagyományos olvasmányformák esetében már megfigyelt különbségek.¹¹

13. táblázat: Az interneten elérhető szépirodalmi alkotások olvasásának gyakorisága – nemenként (%)

Szépirodalom olvasása az interneten	Fiú	Lány
Nem	64,2	53,6
Néha	27,0	34,9
Gyakran	8,8	11,6
Érvényes válaszok száma (100%)	285	562

Az interneten közzétett szépirodalom olvasása kapcsán megfogalmazott hipotézisünk igazolást nyert. A táblázatban jól látható, hogy a lányok körében nagyobb népszerűségnek örvendenek az elektronikus formában publikált irodalmi alkotások: a fiúkhoz viszonyítva nagyobb arányban olvassák azokat. Ez – annak ismeretében, hogy a fiúk alapvetően nagyobb mértékben és gyakrabban használják az internetet – nem pusztán árnyaltabbá teszi a két nem olvasási szokásai közötti különbségekről megrajzolt képünket, hanem mintegy fel is erősíti e különbségeket: azt mondhatjuk, hogy a szépirodalom-olvasás jellemzően női tevékenység.

Az interneten keresztül hozzáférhető sajtótermékeket viszont a férfiak olvassák nagyobb arányban – vagyis ezzel kapcsolatos előzetes feltevésünk is megerősítést nyert. A táblázatból láthatjuk, hogy míg a lányoknak több mint fele csak néha olvas elektronikus folyóiratokat, addig a férfiak 50 százaléka gyakran teszi ezt.

¹¹ E ponton természetesen a korábbi kutatási tapasztalatokra alapoztuk megjegyzésünket, hiszen – amint azt az előzőekben láthattuk – saját vizsgálatunk más eredményeket hozott.

14. táblázat: Sajtótermékek olvasásának gyakorisága az interneten, nemenként (%)

Sajtótermékek olvasása az interneten	Fiú	Lány
Nem	13,4	16,6
Néha	36,6	52,0
Gyakran	50,0	31,3
Érvényes válaszok száma (100%)	290	565

Végezetül megvizsgáltuk azt is, hogy volt-e statisztikai eltérés a diákok között az interneten közzétett szakmai tanulmányok olvasásának vonatkozásában. Eredményeink megegyeztek a szakirodalom-olvasás gyakorisága terén megfigyeltekkkel, azaz ebben az esetben sem volt szignifikáns különbség a férfi- és a női hallgatók között ($\text{sig}=0,589$).

Összességében azt mondhatjuk, hogy kiinduló hipotéziseink jelentős része helytállónak bizonyult, s eredményeink arról tanúskodnak, hogy a lányok számos olvasásszociológiai dimenzióban kedvezőbb mutatókkal jellemezhetőek, mint a fiúk. Még olyan területeken is nagyobb olvasói aktivitást mutattak – gondoljunk csak a folyóiratok olvasásának gyakoriságára –, amelyeken a korábbi vizsgálatok alapján inkább a férfiak szoktak jeleskedni. Az elemzésünk nyomán született kutatási tapasztalataink újabb bizonyítékkal támasztják alá továbbá azokat a – tökéfajták vizsgálata kapcsán megszületett – feltevéseket, melyek szerint a lányok a fiúknál kedvezőbb helyzetben vannak a saját kulturális erőforrások tekintetében.¹² Eredményeink arra is ráirányították figyelmünket, hogy az internet használata egyre jelentősebb szerepet tölt be a hallgatók szakmai és szabadidős tevékenységeinek sorában, s fokozatosan a művelődés kitüntetett terepévé válik. Úgy véljük, hogy a közeljövőben az olvasásszociológiának is érdemes lesz nagyobb figyelmet szentelnie a netes felületekkel kapcsolatban kialakult felhasználói szokásoknak.

Kóródi Márta & Herczegh Judit

Reform és visszhangok

A román közoktatási reformról romániai magyar pedagógusok véleményének tükrében

A román közoktatás elmúlt másfél évtizede állandó változások színtere volt. A politikai rendszerváltás után, az 1990-es évek elején, Közép-Kelet Európában a román oktatási rendszer egyike volt a legcentralizáltabbaknak. Az Oktatási Minisztérium teljes mértékű irányítási, szabályozási és döntési hatalommal bírt az oktatási szféra minden területén. Így a tantervek meghatározásától, a felvételi, érettségi és versenyvizsgák megszervezésén keresztül, az országos és helyi költségvetési kérdésekig terjedtek a minisztériumi feladatok.¹ Tehát a román oktatásügy egy teljes mértékben centralizált, többnyire bemeneti szabályozású, tantervsúlyos rendszerként működött, amelyben az oktatásirányítást vertikális modell jellemezte. A reform előtti román oktatási rendszert leginkább az elmaradottság, elavultsággal és merevséggel jellemezhetnénk, amely a több évtizedes kommunista diktatúra nyomait viselte magán.²

¹² Fényes Hajnalka & Pusztai Gabriella (2004) *Férfiak hátránya a felsőoktatásban egy regionális minta tükrében*. Kézirat. Debreceni Egyetem, Neveléstudományi Tanszék.

¹ Ivan et al (2000) Románia. In: Balázs Éva & Halász Gábor (eds) *Oktatás és decentralizáció Közép-Európában*. Budapest, Okker Kiadó. 203–242. o.

² Birzea et al (1993) *Reforma învățământului în România. Condiții și perspective. Prima*